

KULTURA

Problemi pri opredelitvi pojma kultura: Problemi povezani z opredelitvijo kulture, se pojavljajo zaradi širine področja, ki ga kulturne vsebine zavzemajo (preplet duhovnega in materialnega), pa tudi zaradi njihove pestrosti oz. heterogenosti, kar otežuje možnost, da bi jih enopomensko in kratko opredelili. Vsaka od definicij zato poudarja določena področja, lastnosti ali pa zorni kot opazovanja, npr. kultura kot vedenjski vzorci, kultura kot posebna področja človekove ustvarjalnosti (umetnost, znanost) itd.

Kultura v sociološko-antropološkem pomenu besede: kultura kot način življenja ljudi– pripadnikov in pripadnic neke družbe, kar pomeni, da gre za celotno področje idej, navad, prepričanj, jezika, vzorcev vedenja, materialnih proizvodov itd., ki so jih oblikovali in proizvedli ljudje in se prenašajo iz generacije v generacijo.

Kultura v ožjih pomenih: v izvornem pomenu besede (kot obdelovanje in/ali vzgajanje (naravnega okolja/zemlje; osebno oblikovanje ljudi in njihovih lastnosti; poljščine kot vzgojene rastline – kulture), kot enačenje kulture z različnimi oblikami umetnosti, kot enačenje kulture z vsemi oblikami človeškega ustvarjanja (duhovnega in materialnega), v pomenu izražanja vrednostnih sodb glede obnašanja (vrednotno opredeljevanje človekovega ravnanja: dobro, zaželeno oz. lepo, estetsko se enači s kulturnim).

Sestavine (elementi) kulture: norme, vrednote, jezik, simboli, materialna kultura, vzorci vedenja itd.

Norme: so konkretna navodila za ravnanje (prepovedi, zapovedi in ohlapna navodila). Norme praviloma izhajajo iz vrednot.

Vrednote: so splošne smernice za ravnanje.

Razlike med formalnimi in neformalnimi sankcijami: Formalne sankcije izvajajo posebne institucije, neformalne izvaja skupnost. Formalne sankcije so vnaprej predvidene, neformalne pogosto niso in predstavljajo spontan odziv okolice. Pri neformalnih sankcijah je močna tudi čustvena komponenta (posebno v družini, med prijatelji). Neformalne sankcije so pogosto zelo krute in brezobzirne. Formalne in neformalne sankcije se razlikujejo tudi glede na vrsto in glede na stopnjo učinkovitosti (neformalne so pogosto učinkovitejše). Neformalne sankcije so pogostejše tudi pozitivne.

Simbol: o njem govorimo, kadar nekemu predmetu, itd. pripišemo pomen. Vsebina simbola je določena s kulturo neke družbe. Simboli: obleka, avto, stavba, križ, peterokraka zvezda, Davidova zvezda ...

Jezik: Pogosto je naveden kot najpomembnejša sestavina kulture. Omogoča komunikacijo med pripadniki neke kulture. Omogoča prenos in ohranjanje kulture (kulturno reprodukcijo). Ima simbolno funkcijo in predstavlja povezanost med člani skupnosti. Je znak pripadnosti skupnosti oz. omogoča identifikacijo z njo. Z jezikom se izraža in razvije človeška zavest (individualna in kolektivna). Jezik je podlaga govoru. Z govorom se jezik ohranja in spreminja. Jezik je družbena institucija, govor pa individualna uporaba jezika. Je najpomembnejši znakovni sistem v človeški komunikaciji. Besedni izrazi kažejo na življenjske razmere in vrsto dejavnosti, ter nakazujejo, kaj je v skupnosti življenjsko pomembno.

Različne jezikovne prakse so povezane z naslednjimi družbenimi okoliščinami: Z različnimi dejavnostmi, poklici, ki jih opravljajo ljudje; s pripadnostjo nekemu sloju; s socialno oddaljenostjo oziroma bližino med udeleženci v komunikaciji; s pripadnostjo različnim starostnim skupinam; s pripadnostjo marginalnim (obrobnim) skupinam; z priseljenci/priseljenkam v novem okolju.

Veda, ki se ukvarja s proučevanjem jezikovne rabe glede na družbene okoliščine in različno družbeno pripadnost je **sociolingvistika ali sociologija jezika**.

Razlika med živalsko in človeško komunikacijo: Živalska komunikacija je gensko določena, dosega raven signalov (zvočnih, vidnih, vonjalnih itd.). Za signal je značilna stalnost oblike in vedno ista vsebina. Sporočila se nanašajo le na eno situacijo in so z njo neposredno povezana. Gre za zaprt komunikacijski sistem, pomen se ne spreminja. Človeška komunikacija ni gensko določena. Bistvo človeške komunikacije je oblikovanje znakov in simbolov, ki jim družba (kultura) določi (konvencionalen, dogovorjen, ki se od kulture do kulture spreminja) pomen. To omogoča človeku simbolno komunikacijo. Prepoznavanje in uporaba jezikovnih znakov je proizvod učenja. Gre za odprt in ustvarjalen komunikacijski sistem.

Inkulturacija=proces učenja, sprejemanja kulture.

Akulturacija je proces prilagajanja priseljencev kulturi družbe, v katero so se priselili.

Posledice za pripadnike in pripadnice izseljenskih skupnosti: izguba izvirne kulturne identitete; krizo identitete (novo kulturno okolje ga/je ni pripravljeno sprejeti, staremu ne pripada več).

Kulturna pluralnost je soobstoj različnih kultur in subkultur v družbi (možno tudi: kultura v

modernih družbah ni homogena, enovita, sestavlja jo množica različnih kultur in subkultur). Kulturna pluralnost je posledica kompleksnosti (heterogenosti, strukturiranosti) modernih družb, ljudje v modernih družbah se razlikujemo glede na družbeni položaj, izobrazbo, poklic, religiozno in etnično pripadnost itd. Lahko je tudi posledica migracij iz različnih razlogov itd.

Družbene okoliščine, ki so vplivale na pojav multikulturalnosti sodobnih družb: kolonializem, vojne, migracije, mediji itd.

Holokavst: Pri holokavstu ne gre zgolj za uničenje kulture (genocid), temveč tudi, za načrtovano fizično. Množično uničevanje ljudi, ki pripadajo drugi kulturi. Med vzponom nacizma so ga nad Židi sistematično izvajali Nemci.

Etnocentrizem: Gre za presojanje lastne kulture kot normalne, ki tako postane merilo za presojanje drugih in drugačnih kultur. Pogosto vodi v delitev kultur na višje in nižje, merilo take delitve pa so razmerja moči med njimi. V soočenju različnih kultur vodijo taka stališča v konflikte med različnimi kulturami.

Rasizem: Rasizem je mogoče opredeliti kot ideologijo, ki ljudem na podlagi fizičnih razlik pripisuje kulturno več- oziroma manjvrednost.

Kulturni relativizem: Gre za ocenjevanje obnašanja ljudi v drugih kulturah s stališča teh kultur samih.

Elitna/visoka kultura: povezana je s kulturnimi vzorci, značilnimi za družbene elite (intelektualcev/intelektualne elite); praviloma za elitno-kulturni življenjski slog ni dovolj le materialno bogastvo/pripadnost najvišjim slojem po materialnih merilih, temveč zahteva tudi izobraženost in razgledanost njenih ustvarjalcev in potrošnikov. Pripisujejo ji visok status, povezuje se z udeležbo v umetniških dogodkih; vezana je na ustvarjalno delo, na vrednotenje/označevanje določenih oblik kulture kot višjih in vrednejših; uporablja visoka estetska merila; služi kot simbolni način označevanja ozkih krogov ljudi (elito izobražencev) itd.

Množična kultura: nasprotje elitni, vključuje proizvodnjo in potrošnjo estetsko/umetniško manjvrednih proizvodov, njena proizvodnja in potrošnja sta nujno povezani z delovanjem množičnih medijev, služi zabavi, pasivizira, namenjena je zabavi in pogosto se povezuje s propagando. Ker je množična, je tudi cenena in brez vsakršnih estetskih meril. Dosegljiva je vsakomur, zato je vključena v življenjske sloge nižjih socialnih slojev. Gre za kulturne proizvode množičnih medijev, narejeni so po določenih obrazcih, standardizirani, brez večje umetniške vrednosti in namenjeni množični porabi. Pojavi se šele z industrijsko družbo.

Pozitivne lastnosti množične kulture: razširjenost, dostopnost, cenenost, ponuja nove, posebne možnosti ustvarjanja itd.

Značilnosti množičnih medijev: majhno število pošiljateljev sporočil na eni in večje število njihovih prejemnikov na drugi strani (pasivnih prejemnikov); prevladuje pretežno enosmerna komunikacija; pogosto prilagajanje vsebin okusu prejemnikov in težnja za dobičkom; vpliv na različne oblike zasebnega in javnega življenja; množični mediji so pomembno sredstvo širjenja in prenosa informacij; mediji interpretirajo dogajanje in pri tem pomembno vplivajo na oblikovanje družbenih vrednot in norm; mediji so tudi vir moči in vpliva; vplivajo na oblike in ritem preživljanja prostega časa (v družini, med prijatelji, pri športnih dejavnostih, spremljanju TV-programov in drugem); mediji lahko spodbudijo tudi negativne družbene pojave (deviantno oziroma kriminalno vedenje); imajo lahko tudi manipulacijski učinek.

Negativni družbeni pojavi, ki jih izzovejo mediji: zasvojenost z mediji; oblikovanje različnih stereotipov in predsodkov; ustvarjanje moralne panike; mediji lahko na različne načine spodbujajo nasilje.

Subkultura je odraz heterogenosti moderne družbe, v kateri imajo njeni posamezni deli posebne kulturne značilnosti glede na prevladujočo kulturo.

Družbene spremembe, ki so po drugi svetovni vojni v Zahodni Evropi in Ameriki vplivale na nastanek različnih mladinskih subkultur/mladinskih kultur: pojav množičnih medijev; dvig življenjskega standarda; razmah množičnega šolanja; vključevanje mladih v potrošniško družbo; obroben status in nezadovoljstvo dela mladih z lastnim položajem; demokratizacija družbenega življenja in možnost izražanja različnih življenjskih slogov; podaljševanje obdobja mladosti itd.

Vpliv globalizacije na odnose med kulturami v sodobnem svetu: vpliv na večje razumevanje med kulturami; vpliv na oblikovanje kulturnega relativizma; širjenje elementov zahodnoevropske in ameriške kulture v druge kulture; unifikacija kultur; podrejanje »manjših« kultur, ogrožanje kulturne raznolikosti.

SOCIALIZACIJA

Socializacija je **proces**, v katerem se posameznik/posameznica v **interakciji** z drugimi ljudmi **nauči** delovati kot **družbeno bitje**. Pomembna je za **osebnostni razvoj**, oblikovanje posameznika/posameznice, ki brez socializacije ni mogoče. (S socializacijo se posameznik/posameznica **nauči družbeno pomembnih in sprejemljivih načinov obnašanja**, prevzemanja družbenih vlog itd., kar ga/jo »usposobi« za družbeno življenje, hkrati pa se oblikujeta **osebnost in identiteta**.)

Socializacija je eden temeljnih procesov, s katerimi in prek katerih **se družba reproducira**, saj se posamezniki/posameznice z njo naučijo družbeno sprejemljivega vedenja oziroma kulture in podobno.

Dejavniki (agensi) socializacije so različni **posamezniki/posameznice, skupine, organizacije in institucije**, s katerimi vzpostavljamo odnose, se vključujemo vanje in v vzajemnih odnosih z drugimi delujemo v njih: družino, šolo, množične medije, vrstniške skupine, različne pritočasne skupine, verske skupine, delovni kolektiv itd.

Posebnosti primarne socializacije: **omejenost** socialnih izkušenj in tako **samoumevnost** družbenega sveta, ki mu pripada, kot edino možno; (relativna) **trajnost** njenih učinkov; **pomen družine** v primarni socializaciji; **razvoj govora, ponotranjenje temeljnih družbenih norm in vrednot** itd; **spontanost in nenačrtnost; neformalni in s čustvi prežeti odnosi; nezavedno učenje** (imitacija(posnemanje, oponašanje), identifikacija, učenje po modelu, učenje vlog, nagrade in kazni itd.).

Razlike med družino in šolo kot dejavnikoma socializacije: nasprotje v **pričakovanjih in zahtevah**: šola je bolj delovno in storilnostno naravnana, medtem ko današnja družinska socializacija ni; nasprotje v **strogosti in številu družbenih norm**, ki usmerjajo posameznikovo vedenje (v današnjih družinah se »rahlja« strogost družbenih norm); v družini prevladujejo neformalne norme, v šoli pa formalne; dejavnika posredujeta različno socializacijsko vsebino; v šoli prevladujejo formalni, neosebni odnosi, v družini osebni, neformalni; v šoli poteka učenje bolj specifičnih vsebin (šolanje, usposabljanje za poklic); v šoli je vse sistematično, načrtno in organizirano.

Značilnosti šole kot dejavnika sekundarne socializacije: Je formaliziran proces.; Opredeljenost s formalnimi, vnaprej določenimi pravili.; Ima svoj poseben ritem dela, hišni red, razporeditev snovi.; Ima posebne formalno določene izobraževalne cilje.; Je prenašalka univerzalnih družbenih vrednot.; Prevladujejo formalni, brezosebni odnosi.; Vsakdo se ocenjuje po enakih, univerzalističnih merilih.; Prevladujeta tekmovalnost in usmerjenost k dosežkom.; Je posrednica med družino in družbo.; Je model družbenega sistema ...

Terciarna socializaciji ali socializacija odraslih: Ta vrsta socializacije je povezana z **vstopom v poklic** in pridobivanjem poklicnih izkušenj, **prevzemanjem starševskih in partnerskih vlog**. Njen pomen v moderni družbi narašča zaradi hitrih **družbenih sprememb** na vseh področjih, kar zahteva od posameznika/posameznice **nenehno usposabljanje, učenje** itd.

»skrpana identiteta«: Posamezniki/posameznice imajo **možnosti vključevanja v različne družbene skupine/socialne mreže**, za katere ni nujno, da se nanje trajno vežejo, lahko **prehajajo** med njimi itd. Tudi družbene norme in vloge so »ohlapneje« opredeljene. Vse to vpliva na identiteto posameznika/posameznice, ki je sestavljena **iz mnogih različnih vlog in pripadnosti različnim skupinam**.

Značilnosti socializacije v družinah v modernih družbah: za moderne družbe je značilna **pluralnost** oblik družinskega življenja, kar vpliva na različnost socializacijskih procesov; značilna je **podaljšana odvisnost** otrok od staršev; družinski vzgojni slogi so se **liberalizirali**; opazno je delovanje staršev kot **zagovornišva**, značilna je na otroka osrediščena družina.

Resocializacija je **poskus družbenega vplivanja na spremembo vedenja posameznikov** (proces, ki vodi »do radikalne in stalne spremembe jaza« oziroma do spremembe osebnosti, vedenja, vrednot itd.).

Primeri (okolščine) v katerih poteka resocializacija: resocializacija **odklonskih oseb**, ki navadno poteka v totalnih organizacijah; **akulturacija** (gre za učenje in sprejemanje kulture neke družbe, v katero posameznik ali posameznica nista bila rojena) kot usklajevanje z drugo (bistveno drugačno) kulturo; procesi ponovnega vključevanja v družbo ameriških **vojakov** po vrnitvi iz vietnamske vojne, kar so tudi poimenovali resocializacija; resocializacijo oseb, ki so zaradi **posledic bolezni ali nesreče** prisiljene spremeniti načine vedenja, življenjske cilje, dejavnosti, s katerimi so se ukvarjale; **vseživljenjska socializacija** v modernih družbah.

Razlogi za neuspešnost resocializacije: sorazmerna trajnost učinkov prejšnje socializacije, zaradi česar je težko spremeniti že socializiranega posameznika oziroma se sam težko spremeni; prisilna resocializacija poraja **odpor**; **stigmatizacija**, ki posamezniku preprečuje vključevanje v družbeno okolje, npr. po vrnitvi iz zapora, psihiatrične bolnišnice, komune za zdravljenje odvisnosti; **vrnitev** v prejšnje socialno okolje.

Primeri izoliranih otrok: »divji deček« iz Aveyrona, »volčji deklici« iz Midnapora v Indiji, izolirana deklica Genia iz ZDA, izolirana deklica Ana iz ZDA ...

Posledice izostanka socializacije pri izoliranih otrocih: nezmožnost pokončne hoje in nadzora izločanja; nezmožnost govora; pojav duševne in telesne »prizadetosti«; nerazvitost socialnih veščin; pogosto zgodnja smrtnost; nezmožnost kasnejšega napredka ...

Mladost: gre za prehodno obdobje med otroštvom in odraslostjo; pomeni premik odraslosti v kasnejše obdobje; gre za podaljševanje odvisnosti od staršev in različnih, predvsem šolskih institucij; ohranjanje družbene podrejenosti; preizkušanje različnih socialnih vlog in življenjskih slogov; možnost oblikovanja posebnih mladinskih subkultur ...

Razlogi za sorazmerno težavne in dolgotrajne prehode mladih v odraslost v modernih družbah (tudi v Sloveniji): podaljševanje šolanja; težave pri iskanju zaposlitve in dolgotrajno ohranjanje ekonomske odvisnosti od staršev; sodelovalen in podporniški odnos s starši ter ohranjanje nesamostojnosti; negotova prihodnost, povezana z različnimi tveganji ...

Značilnosti prehodov v odraslost v tradicionalnih družbah: Prehod v odraslost je bil sorazmerno hiter in povezan z biološkim dozorevanjem.; Pomenil je tudi statusni preskok, povezan z novimi pravicami in odgovornostmi.; Položaj posameznika je temeljil na pripisanem (družinskem) statusu, z majhno možnostjo izbire.; Prehod v odraslost je bil povezan s posebnimi obredi.; Odraščanje ni bilo povezano s toliko čustvenimi pretresi in konflikti.

DRUŽBENA NEENAKOST IN MOBILNOST

Družbena neenakost pomeni, da imajo ljudje različne družbene statuse oziroma različne možnosti dostopa do družbenih dobrin in različno količino družbenih dobrin (bogastvo, ugled, moč).

Družbena slojevitost pomeni neenakost med družbenimi skupinami oziroma sloji, ki so hierarhično rangirani. Sloje oblikujejo ljudje s podobnim ali enakim statusom. Družbena slojevitost je ena od oblik družbene neenakosti, ki se nanaša na družbene sloje.

OBLIKE DRUŽBENE SLOJEVITOSTI:

- **Kaste:** zaprt sistem slojevitosti, ni možna družbena gibljivost(mobilnost), status je pripisan, legitimizacija s hindujsko vero
- **Sužnjelastništvo:** zaprt sistem slojevitosti, status je pripisan, oblika družbene slojevitosti, v kateri lahko posamezniki pravno posedujejo drugega človeka
- **Stanovi:** zaprt sistem slojevitosti, prehodi med sloji so omejeni, status je pripisan, sloji imajo različne stanovske dolžnosti in pravice, ki so bile tudi pravno urejene in religiozno zaščitene
- **Razredi:** odprt sistem slojevitosti (možni prehodi iz razreda v razred, meje med razredi niso strogo določene), družbena gibljivost je možna, razredni odnosi ne delujejo po osebnih odnosih podrejenosti in nadrejenosti, ampak po neosebni tržni odnosi (pravna in politična enakost), status je pridobljen, utemeljuje se z ekonomsko strukturo. Manjša socialna distanca med pripadniki različnih slojev.

Višji razred sestavljajo: veliki lastniki (delničarji) različnih podjetij, vrhunski menedžerji, politiki, uspešni umetniki itd. Višji razred razpolaga z večino družbenega bogastva (ima najvišje dohodke), razpolaga z družbeno močjo (ima možnost vpliva na družbeno dogajanje) in si poskuša pridobiti čim večji družbeni ugled.

Dejavniki, ki kljub formalno zagotavljeni enakosti otežujejo gibljivost med razredi: etnična pripadnost, rasna pripadnost, spol, starost, družinsko poreklo . . .

Način legitimizacije sistema družbene neenakosti v odprtih stratifikacijskih sistemih: obstoječa struktura družbenih razlik (dohodkov) v odprtih stratifikacijskih sistemih se opravičuje z ideologijo (npr. mediji, šola). Opravičuje se kot posledica različnih sposobnosti in vloženega truda.

Metode merjenja družbene neenakosti: subjektivna, objektivna, reputacijska

RAZSEŽNOSTI (DIMENZIJE) DRUŽBENE SLOJEVITOSTI , KI PO WEBRU VPLIVAJO NA POLOŽAJ POSAMEZNIKA V DRUŽBI:

- **Ekonomsko stanje (bogastvo, imetje, premoženje, dohodki, ekonomski položaj):** Vpliva na oskrbljenost z materialnimi dobrinami in posredno na življenjski slog v celoti.

- **Moč** družbenega odločanja (politična moč, politična razsežnost): posamezniku omogoča uveljavitev interesov in tako upravljanje (vodenje) družbe, izvajanje družbene oblasti. Glede na moč se oblikujejo politične stranke.
- **Statusna ureditev** (situacija) ali **ugled**: je posledica tega, da družba pripisuje različno stopnjo prestiža različnim poklicem, verskim skupinam, etničnim skupinam . . .

Ključni dejavni oblikovanja družbenih razredov in razredne dihotomije za Marxa (konfliktna teorija): zasebna lastnina proizvodnih sredstev (odnos do proizvodnih sredstev), zaradi česar se oblikujeta razred lastnikov in razred nelastnikov.

Webrove teorije družbene slojevitosti: družbena slojevitost je kompleksen družbeni pojav, upoštevati je treba ekonomsko (razredi), statusno (statusne skupine) in politično ureditev (stranke).

Teorija Ralfa Dahrendorfa: sodobnejša teorija družbene slojevitosti, ki vzrok za družbeno slojevitost pripiše neenaki porazdelitvi družbene moči in ne v zasebni lastnini. Sodobna družba je družba različnih slojev (glede plač in ugleda). Družbeni razredi se oblikujejo na podlagi avtoritete. V družbi so bistvenega pomena odnosi med vladajočimi in podrejenimi in ne odnosi med lastniki in nelastniki.

Funkcionalistična razlaga družbene slojevitosti (K. Davis, W. Moore): družbena slojevitost je univerzalen, nujen, koristen pojav za delovanje neke družbe, saj razporeja ljudi v družbeno strukturo tako, da najpomembnejše družbene vloge opravljajo najsposobnejši ljudje, zato jim pripadajo višje nagrade. To je motivacija za ljudi, da si pridobijo kvalifikacije in znanje in svoje delo opravljajo v skladu s položajem.

VRSTE DRUŽBENE GIBLJIVOSTI (MOBILNOSTI):

- **Intergeneracijska (medgeneracijska) družbena mobilnost:** sprememba statusa glede na status glede na status staršev
- **Vertikalna družbena gibljivost:** posameznik napreduje v višji družbeni status ali nazaduje
- **Horizontalna družbena mobilnost:** mobilnost znotraj sloja
- **Intrageracijska (znotrajgeneracijska) družbena mobilnost:** mobilnost posameznika v njegovi karieri

Revščina: družbeno nespremenljiva oblika družbene neenakosti, ki pomeni prikrajšanost na materialnem in socialnem področju.

KONCEPTI REVŠČINE:

- **Absolutna revščina:** določi se dohodek, ki je potreben za zadovoljitev minimalnih potreb (hrana, stanovanje, minimalne zdravstvene storitve), ki morajo biti zagotovljene, da bi človek lahko preživel
- **Relativna revščina:** koncept temelji na presoji, kaj je sprejemljiv način življenja in se od družbe do družbe razlikuje
- **Subjektivna revščina:** temelji na samooceni lastnih življenjskih razmer

Najbolj izpostavljeni revščini: slabo plačani ljudje, brezposelni, ostareli, bolni in za delo nesposobni, enostarševske družine, prebivalci nekaterih geografskih območij . . .

Teorija situacijske prisile: obnašanje revnih je prej posledica okoliščin, v katerih živijo kakor pa kulture.

Teorija začaranega kroga: revno družinsko okolje ne omogoča dostopa do ustrezne izobrazbe, zaposlitev je otežena in nestabilna, dohodki neredni in majhni, revščina se ohranja.

Teorija (sub)kulture revščine: ki onemogoča, da bi se ljudje rešili revščine, posebne vrednote, norme in življenjski vzorci revnih (usmerjenost v sedanost, vdanost v usodo, pasivnost, izključenost iz socialnih omrežij . . .).

Vidiki funkcionalnosti revščine:

- Revščina je neizogibni del kapitalistične proizvodnje in pogoj za bogastvo drugih
- Revni zagotavljajo poceni delovno silo
- Dajejo delo mnogim poklicem
- So drugim v opomin
- Igrajo vlogo grečnega kozla

Manualni delavci imajo:

- Manjšo zanesljivost pri zaposlitvi (plačah)
- Manj dodatnih ugodnosti (izbira dopusta, uporaba službenega vozila, sankcioniranje zamud ...)
- Manjšo možnost napredovanja v poklicni karieri
- Slabši položaj na drugih življenjskih področjih (zdravstveno, stanovanjsko ...)

- Drugačne vrednote in stališča

DRUŽBENA MOČ IN OBLAST/ODLOČANJE V SKUPNOSTI

Družbena moč je zmožnost uveljavljanja svojih interesov, kljub nasprotovanju drugih (vplivati na druge tako, da delujejo v skladu z našimi pričakovanji).

OBLIKI MOČI:

- **Oblast ali avtoriteta:** je sprejeta kot legitimna, to je upravičena, pravilna in se ji prostovoljno podrejamo.
- **Prisila:** podrejeni ji ne priznavajo legitimnosti, temeljni motiv poslušnosti je strah pred sankcijami ali grožnje z njimi, zbujajo odpor.

Legitimna moč je kadar jo podrejeni doživljajo kot pravilno in opravičeno in se ji prostovoljno (razmeroma trajno) podrejujejo.

TIPI LEGITIMNE OBLASTI PO WEBRU:

- **Tradicionalna oblast:** sprejemanje tradicije, prepričanje, da je tradicija sveta in nespremenljiva, je dedna, osebna, težko se prilagaja spremembam, lojalnost podrejenih, izraz božje volje
- **Karizmatična oblast:** temelji na prepričanju o izjemnih osebnostnih lastnostih vodje, ki jim jih pripisujejo podrejeni, močnih čustvenih vezeh, je osebna oblast, pojavi se v prelomnih obdobjih, vodje prihajajo iz vrst prerokov, vojnih zmagovalcev, kratkotrajna, predanost voditelju
- **Racionalna/legalna oblast:** temelji na pravilih, zakonih, predpisih, s katerimi so določene dolžnosti tistih, ki izvajajo posamezne funkcije oblasti, je neosebna oblast, usposobljenost izvajalcev oblasti, posamezniki so izvoljeni na oblastne funkcije, razmeroma stabilna, cilji so zavestno oblikovani

Elitistične teorije: ugotavljajo osredotočenost družbene moči v rokah elit in tako se družba deli na vladajočo manjšino in vladano večino (elitev na elite in množice), zanikajo sposobnost množic za vladanje, dvomijo v možnost demokracije, zgodovino dojemajo kot kroženje elit, domnevajo da so elite neizogibne in v vseh družbah

Pluralistične teorije: dokazujejo, da je družbena moč spremenljiva in razpršena (mnoštvo političnih strank in interesnih skupin). Skupine med seboj tekmujejo in nobena nima zagotovljenega prevladujočega položaja, so v sodobnih demokratičnih družbah.

Konfliktna teorija: gospodarska elita ima v rokah tudi politično oblast in uveljavlja in ohranja svoje interese na škodo drugih

Dve vrsti elit Vilfreda Parete:

- **Levi:** uporabljajo družbeno moč, tudi nasilje
- **Lisice:** so zvite, za uveljavljanje svojih interesov uporabljajo manipulacijo, kompromis, dogovor, so značilnost demokratičnih družb

Politične stranke: si prizadevajo priti na oblast, so neposredno udeležene v političnem življenju, predlagajo kandidate za pomembne oblastne funkcije, delujejo kot posredniki med ljudmi in oblastjo, člani strank imajo podobne politične vrednote in stališča do družbenih vprašanj

Interesne skupine: njihov namen je vplivanje na odločitve oblasti in politične stranke, poskušajo vplivati na različne načine (vpliv na javno mnenje, demonstracije, stavke, ...), delujejo kot zaščitne (zaščita interesov) ali kot ciljne (doseganje postavljenih širših ciljev v dobro celotne skupnosti)

Razlogi za odločitev podpore neki stranki: program politične stranke, tradicija, taktično voljenje (volijo neko stranko samo zato, da bi preprečili zmago drugi)

Politika je dejavnost v kateri se izražajo, soočajo in usklajujejo različni interesi in skrb za skupno dobro, to pa zagotavlja tudi red, stabilnost, pravičnost. Politika je boj za oblast, za nadvlado nad drugimi in družbo. S politiko se pridobiva in ohranja privilegije manjšine (lastniki, vladajoči, ...) na račun večine (nelastniki, vladani, podrejeni, ...).

Dejavniki, ki vplivajo na udeležbo posameznikov v politiki: starost, spol, rasna pripadnost, etnična pripadnost, slojevska pripadnost, izobrazba

Država v ožjem smislu: sklop političnih institucij, ki izvajajo oblast (parlament, vlada, sodišče, ...)

Država v širšem smislu: geografskopolitična tvorba s tremi prvinami: ozemljem, prebivalstvom in oblastjo.

Webrovo pojmovanje moderne države: država je organizacija, ki ima zakonit monopol nad sredstvi prisile na nekem ozemlju. Moderna država ta monopol uveljavlja s pravom in birokratskim aparatom.

Značilnosti demokratične države: izvoljena in zamenljiva oblast, priznana raznolikost družbenih interesov, zagotovljene so temeljne in politične pravice, enakost pred zakonom, delitev oblasti, politična participacija (udeležba), svoboda medijev.

Konvencionalna politična udeležba: udeležba na volitvah, na referendumu, članstvo v političnih strankah in interesnih skupinah

Nekonvencionalna politična udeležba: demonstracije, protestne akcije, pisanje peticij, terorizem, državljanska neposlušnost.

Funkcionalizem izpostavlja naslednje funkcije države:

- Uveljavlja formalne norme (zakone) in s tem družbeni red
- Načrtuje in usmerja dejavnosti v družbi
- Posreduje v konfliktih med različnimi družbenimi skupinami
- Omogoča skladen razvoj in obstoj družbe
- Deluje v interesu vseh državljanov

Značilnosti avtoritarnih režimov:

- Nepriznavanje raznolikosti političnih interesov
- Omejevanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ter političnih pravic
- Ponavadi enostrankarski sistemi
- Odsotnost delitve oblasti

Opredelitev družbene organizacije kot družbene strukture: je formalna družbena skupina z jasno opredeljenimi cilji, posameznik v družbi igra le eno družbeno vlogo, članstvo je nadomestljivo, organizacije so relativno trajne in navadno hierarhično urejene.

Značilnosti birokratskih organizacij (M. Weber): jasna delitev dela, hierarhična struktura, abstraktna pravila, nepristranskost in brezosebnost, strokovnost storitev, ločenost od zasebnega življenja zaposlenih.

ETNIJA, NAROD, NACIJA

Etnija: je splošnejši pojem s katerim opredelujemo vsako skupino, za katero so značilni skupna kultura, ozemlje, prepričanje o skupnem izvoru, zgodovinski spomin,

Moderni narod: zanj pa je značilna še politična ozaveščenost, ki se izraža v težnji po lastni državi ali vsaj politični avtonomiji, je kulturno izoblikovan z izoblikovano etnično identiteto

Nacija: je politično organiziran narod, narod organiziran v državo, praviloma ima lastno nacionalno državo

Narod: pa se lahko oblikuje in obstaja tudi zunaj državnih okvirov, ob omejeni politični suverenosti

Etnična skupina: je skupina ljudi, ki jih povezujeta skupna kultura in občutek medsebojne povezanosti.

Dejavniki, ki vplivajo na oblikovanje etničnih skupin: religija, ozemlje, prepričanje o skupnem izvoru, skupna kultura

DEJAVNIKI, KI SO VPLIVALI NA OBLIKOVANJE MODERNIH EVROPSKIH NARODOV (KOT DOLOČENE STOPNJE V RAZVOJU ETNIČNIH SKUPIN):

- **Gospodarski procesi:** gre za razvoj kapitalizma, ki z uveljavljanjem enotnega trga pripomogel k oblikovanju narodne identitete ter uveljavljanju skupnih gospodarskih interesov in ciljev, povezovanje ljudi in občutenje skupne pripadnosti (industrializacija, tržno gospodarstvokapitalistični razvoj)
- **Politični dejavniki:** ti so povezani s političnimi spremembami, ki so posledica meščanskih revolucij
- **Kulturni dejavniki:** oblikovanje enotnega (knjižnega) jezika, k čemur je precej pripomogla reformacija, dostop/širjenje besedil pa je omogočil izum tiska (vpliv reformacije na oblikovanje etničnih jezikov kot knjižnih jezikov)

NAČINI OBLIKOVANJA NACIONALNIH DRŽAV V EVROPI:

- **Hkratno nastajanje naroda in nacije (zahodni način):** narod se oblikuje okoli glavnega, večinskega, najmočnejšega etničnega jedra, manjše etnične skupine se asimilirajo, Velika Britanija, Španija, Francija
- Proces nastajanja nacij, pri katerem se **najprej oblikuje narodna identiteta** in šele **kasneje vzpostavi nacionalna država (vzhodni ali etnični način):** združitev več držav v enotno nacionalno, Nemčija, združitev Italije

- **Razpad večnarodnih držav** (sodi, k prejšnjemu) po prvi svetovni vojni, razpad Avstro-Ogrske in Otomanskega imperija ter nastanek nekaterih nacij (Češka, Madžarska, ...)
- Vzpostavljane nacij v začetku **devetdesetih let 20. stoletja**, kar je bilo povezano z **zlomom socializma** (razpad Jugoslavije, Sovjetske zveze, Češkoslovaške)
- **Kolonialni način**: države, ki so nastale z dekolonizacijo, navadno vključujejo različne etnične skupine, nacionalna država je vsiljena
- **Imigrantski način**: nacije so nastale na celinah, ko so jih kolonizirali in naselili Evropejci, ZDA, Avstralija

Negativni nacionalizem:

- Povezan je z **etnocentrizmom**, torej s povečevanjem lastnega naroda in njegove kulture ter omalovaževanjem, sovraštvom, nasiljem in nestrpnostjo do drugih narodov
- Je **agresiven** do pripadnikov drugih narodov, kar lahko povzroči **etnocid** in **genocid**; kaže se tudi v obliki rasizma, ksenofobije
- **V ospredje postavlja narodno/nacionalno identiteto**: posameznik je najprej in predvsem pripadnik naroda/nacije, vse druge identitete so nepomembne
- **Uničenje nekega naroda za pridobitev ozemlja**

Pozitivni nacionalizem = patriotizem:

- Označuje **politična gibanja za osvoboditev nekega naroda izpod tuje nadvlade**
- **Ljubezen do naroda**

Pojavi, ki so jim izpostavljene etnične manjšine:

- **Genocid**: fizično uničenje pripadnikov neke etnične skupine
- **Etnična stratifikacija**: hierarhična razporeditev etničnih skupin v neki državi, oblikujeta se etnična večina in etnična manjšina, je posledica migracij, kolonializma, vojn
- **Etnična segregacija**: fizična, prostorska ločenost etničnih skupin
- **Etnična distanca**: pripadniki različno rangiranih etničnih skupin med seboj ne komunicirajo oziroma ne vzpostavljajo formalnih in neformalnih odnosov
- **Etnocid**: kulturno uničenje etnične skupine
- **Asimilacija**: prevzemanje kulture etnične večine
- **Rasizem**: ljudje so zaradi fizičnih/bioloških znakov več- in manj vredni (več- ali manj vrednost v kulturnem, moralnem pogledu), temelji na predsodkih in stereotipih o neki rasni skupini
- **Etnična diskriminacija**

SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

Biološki spol: gre za razliko v kromosomih, hormonih ter primarnih in sekundarnih spolnih znakih, je pripisan

Družbeni spol: pomeni dožemanje samega sebe in svojega mesta v družbeni strukturi (mesto v družbeni strukturi) glede na biološki spol, spolno specifične družbene vloge in lastnosti, je pridobljen s socializacijo

Vloge po T. Parsons, ki meni, da je taka delitev vlog nujna, ker se spola z njo dopolnjujeta in ustvarjata solidarnost v družini:

- **Instrumentalna vloga**: opravljajo jo moški, je hranilec družine
- **Ekspresivna vloga**: opravljajo jo ženske, z razumevanje in ljubeznijo sproščajo napetost v družini, skrb za socializacijo otrok

Seksizem: prepričanje, da je en spol, praviloma moški, več vreden od ženskega; spolna diskriminacija

Institucionalni seksizem: segregacija spolov in različna plačila enakega dela glede na spol se ohranjajo s podporo institucij.

Feminizem: je ideologija in družbeno gibanje, ki povdarja, da so ženske v podrejenem položaju, zahteva družbeno enakost žensk, predpostavlja da neenakosti med spoloma niso biološko določene in da je neenakost med spoloma mogoče odpraviti.

Horizontalna segregacija: ženske zaposlujejo predvsem v panogah, ki naj bi bile blizu ženski naravi (skrbstveni poklici, šolstvo, zdravstvo), zgoščenost ženske delovne sile v nekaterih poklicnih dejavnostih.

Vertikalna segregacija: ženske težko napredujejo na najvišje položaje v hierarhiji, neenakomerna razporeditev spolov na hierarhični lestvici zaposlenih, ženske so večinoma v spodnjem delu in na sredini, na višjih položajih pa jih je manj ali jih sploh ni.

Domenstifikacija žensk: vloga žensk v družbi je razumljena kot naravna in samoumevna, skrb za družino je osrednja vloga žensk: ženska rodi otroke, skrbi za njih in gospodinjstvo, spolne vloge v družini so diferencirane.

Razlike med današnjim položajem žensk in položajem žensk pred več kakor sto leti:

- Delež **zaposlenih** se je **povečal**
- **Povečal** se je tudi njihov **politični vpliv** (volilna pravica, gibanje za ženske pravice)
- večja **dostopnost do izobraževanja**
- večja **reproduktivna svoboda** žensk
- **pravna enakost**

Ženske dobijo nišje plačilo za enako delo, nizka zastopanost žensk na vodilnih položajih v gospodarstvu in politiki, manjša prisotnost žensk na višjih stopnjah izobraževanja, pogosta zaposlitev žensk za nepoln delovni čas, ženske dobijo teže kakor moški zaposlitev, večja brezposelnost žensk, asimetričnost starševskih vlog, dvojna zaposlenost žensk-gospodinjstvo delo, delo v službi, ...

Spolne vloge in odnosi so v različnih kulturah različno opredeljeni, zato lahko sklepamo, da niso posledica biološkega programa. Četudi so moški telesno močnejši, v nekaterih družbah ženske opravljajo enaka ali težja dela kakor moški. Tudi ženske so vključene v dejavnosti, ki zahtevajo odsotnost do doma.

Moška agresivnost je povezana z vrednotami, ki izhajajo iz kulturnega okolja in se prenašajo s socializacijo, kjer se povdarjajo moške lastnosti, pri čemer imajo pomembno vlogo šola, družina, množični mediji, igranje.

Oblikovanje družbenega spola v primarni socializaciji:

- skrb za zunanjo podobo dečkov in deklic (barve, vrsta oblačil, dolžina las)
- različne igranje in vrste iger, v katere vključujejo otroke različnih spolov
- pripovedovanje, predvajanje in branje **pravljic**
- različna pričakovanja glede vedenja

ŠOLA

Šola je **družbena institucija**, v kateri poteka načrten in sistematičen **proces vzgoje in izobraževanja**.

Šola kot družbena institucija: za šolo so značilni **formalizirani odnosi** med učenci in učitelji; **hierarhična** struktura šolskega sistema; učitelj postane **pooblaščen prenašalec** družbenih norm in znanja; šola opravlja funkcijo **družbenega nadzora**; je razmeroma **trajna** ...

Čas razvoja množičnega šolanja: 18., 19. stoletje.

Družbene okoliščine od katerih je odvisen razvoj množičnega šolanja: modernizacijski procesi:

industrializacija (skupaj z industrializacijo vpliva na drugačne družbene odnose), **urbanizacija**, **demokratizacija** družbenega/političnega življenja (ideji enakosti in svobode), **oblikovanje nacionalnih držav** (prek šolskega sistema se širi in utrjuje nacionalna zavest); krepí se potreba po **specialnem znanju** za potrebe proizvodnje (učenje po modelu ne zadošča več); **prepoved otroškega dela** ...

Do **ekspanzije šolstva** pride **po 2. svetovni vojni**.

Družbene okoliščine, ki omogočijo ekspanzijo šolstva, so: znanstvene in tehnološke spremembe; razvoj terciarnega sektorja; ekonomska rast; rast življenjskega standarda.

Družina kot družbeni dejavnik, ki močno vpliva na uspešnost šolanja in pridobivanja formalne izobrazbe se kaže v: različnih **spodbudah**, ki jih otrok doživi v družini in širšem socialnem okolju; družina vpliva na **govorne sposobnosti**, na način izražanja, poznavanje vrednot in norm kulture, ki se zahteva in ocenjuje v šoli; različnih **materialnih možnostih** (nakup učnih pripomočkov, inštrukcije, zasebne šole ...)

Družbene funkcije šole: šola je **model družbenega sistema**, je **dejavnik socializacije**, pripomore k uveljavljanju načel **meritokracije** (šola kot institucija, ki omogoča **razporejanje** posameznikov/posameznic na **različno zahtevne družbene položaje** v skladu z njihovimi **sposobnostmi**); **socializacijska** (šola kot dejavnik socializacije); **integracijska** (s tem ko šola **posreduje skupne družbene vrednote in norme** določene družbe, posreduje vsebine, kakršni sta nacionalna zgodovina, nacionalni jezik itd – Emile Durkheim).

Šolski sistem ne uveljavlja načel meritokracije: Raziskave kažejo, da na **šolsko uspešnost in dolžino šolanja ne vplivajo** le sposobnosti in prizadevanje oziroma vloženi napor, temveč veliko tudi **pripadnost določenim družbenim kategorijam** (sloj, spol, etnija itd.).

Skozi šolanje se **reproducira** družbena neenakost, saj **slojevska pripadnost** vpliva na **izbiro izobraževalne poti, poklicno prihodnost** itd. Skozi šolski sistem se reproducira tudi **spolna neenakost**.

Dejavniki, ki vplivajo na različnost šolskih poti pripadnikov/pripadnic različnih slojev: s **subkulturnimi razlikami** med posameznimi sloji (npr. z Bernsteinovim razlikovanjem govornih obrazcev različnih družbenih slojev, ki naj bi vplivali tudi na šolski uspeh); s konceptom **kulturnega kapitala**; z **vrednotami družbenega okolja**, predvsem družine; s **prikritim učnim načrtom** ...

Otroci v svojem družinskem okolju (primarni socializaciji) pridobijo **različne jezikovne sposobnosti** in s tem različne možnosti za uspešnost v šoli. Šolsko izobraževanje teče v okviru **elaboriranega koda**, ta je značilen za **višji in srednji družbeni sloj** in vsebuje obsežnejši besedni zaklad, sposobnost izražanja abstraktnih idej itd. Za otroke iz **nižjega družbenega sloja** (iz etničnih in drugih socialnih manjšin) pa je značilna uporaba **restriktivnega koda**, ta vsebuje omejen besedni zaklad, kratke, slovnično preproste in pogosto nedokončane povedi itd.

Kulturni kapital (P. Bourdieu): Otroci, ki izhajajo iz **višjih družbenih slojev**, imajo **prednost v šolski socializaciji**, ker so že v

domačem okolju socializirani v dominantno kulturo (obvladajo jezik/elaborirani kod, imajo privzgojene vrednote, norme in vedenjske vzorce itd., ki so izpostavljeni v šolski socializaciji).

Kurikulum pomeni **celoto vsebin in postopkov dela v šoli**. Za šolo sta značilna **uradni in prikriti** (skriti) **kurikulum**. Uradni se kaže v jasno in **neposredno** izraženih zahtevah glede vsebin in obsega snovi, načina preverjanja in ocenjevanja znanja, v pogojih za napredovanje itd., prikriti kurikulum pa se izraža **posredno**, pomeni vrednote, ki se kažejo v hišnem redu, komunikaciji med učitelji in učenci, v sistemu nagrad in kazni, v ritualih itd., ki niso izrecno opredeljeni z uradnim učnim načrtom.

V večini družb **spol** vpliva na **izbiro smeri in dolžino šolanja** (dekleta družboslovje, humanistika, šolanje za dom itd., fantje tehnika, naravoslovje itd.). **Različne študijske smeri** niso družbeno enako vrednotene. Pripadniki **etničnih manjšin** se težje vključijo v šolski sistem zaradi kulturnih razlik, drugačne socializacije, težav z jezikom itd..

Za posameznika pomen znanja in formalne izobrazbe narašča, ker sta to dejavnika **pridobljenega družbenega statusa** in omogočata **(vertikalno) družbeno mobilnost**.

Z vidika družbe narašča pomen znanja, ker omogoča **ekonomski razvoj in konkurenčnost** nacionalnih ekonomij (držav) na svetovnem trgu.

Protislovnost družbene vloge šole je v tem, da je po eni strani **prenašalka državne ideologije** in pomaga ohranjati in reproducirati obstoječa družbena razmerja (**družbeno neenakost**), po drugi strani pa je tudi **vizionarska** in lahko vpliva na spreminjanje obstoječih družbenih razmerij, **pripadnikom nižjih družbenih slojev** omogoča tudi družbeno **promocijo**.

DRUŽINA

Družina je **primarna družbena skupina** in hkrati **družbena institucija**. V njej potekata vzgoja in vzreja otrok (odnos starši–otroci – odnosi zaupanja in podpore, intimnost, čustvena povezanost). Je **dvogeneracijska** skupnost, v kateri ima ena oseba starševsko vlogo, druga pa vlogo otroka. Družina je skupina, v kateri prevladujejo **osebni, intimni odnosi**. **Število članov in članic** je razmeroma **majhno**./Je razmeroma **dolgotrajna skupnost**.

Skupina strokovnjakov pri **OZN** je ob mednarodnem letu družine leta 1994 sprejela minimalno skupno oznako za **družino: Družina je oseba ali skupina oseb, ki skrbi za otroka/e**. Bistvo družine, ki naj bi veljalo ne glede na kulturno raznovrstnost družinskega življenja, je **skrb za otroke**; poudariti so hoteli **pripravljenost za sprejemanje različnosti družin** v sodobnih družbah; **zavrniti so hoteli moralno večvrednost ali manjvrednost** katerekoli družinske oblike; z družino je razumljena **najmanj dvogeneracijska skupnost** odraslih in otrok ter skrb zanje.

Gospodinjstvo je **ekonomska statistična kategorija**, skupnost ljudi, ki jo povezuje skupno bivanje in trošenje dobrin (materialnih in nematerialnih), lahko tudi ena sama oseba.

Sorodstvo povezuje ljudi, ki imajo **skupne prednike, sklenjeno zakonsko zvezo** ali **posvojitev**.

Zakonska zveza je **družbeno priznana partnerska skupnost** najmanj dveh odraslih oseb.

Monogamija je **oblika zakonske ali partnerske zveze dveh partnerjev**, navadno različnega spola.

Endogamija je sklepanje zakonske zveze, ko morata **zakonska partnerja** biti **iz iste družbene skupine**, kategorije (npr. glede na raso, narodnost, sloj, vero itd.).

Funkcije družine: reprodukcijska (Zmanjšalo se je število otrok v družini (oziroma rodnost se znižuje), večji pomen je dobilo načrtovanje družine, za kar je tudi več dejanskih možnosti.), **socializacijska** (prenašanje kulturnih vzorcev, družbenih pravil, tradicije, znanja, veščin, ponotranjanje družbenih pravil, norm, vrednot), **ekonomska** (materialne dobrine, storitve, ki jih ustvarimo v družini; V predindustrijski družbi je bila družina pomembna enota **proizvodnje**, v moderni

družbi pa se izraža predvsem z **neformalnim** gospodinjstvom in drugim delom ter kot **enota potrošnje**) in **čustvena** (čustvena opora, zaščita, kadar so člani v stiski, itd).

Funkciji družine po Talcott Parsonsu: Primarno socializacijo otrok in čustveno stabilizacijo odraslih.

Družine kot dejavnik socializacije v sodobnih družbah: družina v sodobnih družbah je drugače od tradicionalnih družb **le eden od številnih dejavnikov** – čeprav še vedno zelo pomemben; družina ima nekoliko **manjši vpliv** na določanje prihodnjega statusa posameznika; otroci odraščajo v **različnih družinskih okoljih** (enostarševske družine, izvenzakonske skupnosti, različnost v izobrazbeni in poklicni sestavi, življenje na podeželju, v mestu, raznovrstnost pričakovanj staršev in vzgojnih slogov itd.); podaljšuje se **ekonomska odvisnost** otrok in **bivanje pri starših**, tudi **infantilizacija**; **medgeneracijsko sodelovanje** in družinska **podpora**; **liberalizacija** vzgojnih slogov; **družina** deluje **kot skupina pritiska**, skupne strategije staršev in otrok v odnosu do različnih, tudi šolskih institucij ...

Družina prokreacije je družina, v kateri ima posameznik, posameznica **vlogo starša**.

Družina orientacije je družina, v kateri ima posameznik, posameznica **vlogo otroka**.

Segregirana, lahko tudi **asimetrična** delitev vlog: delitev na tipično “ženske” in tipično “moške” vloge, ki se med seboj zelo razlikujejo.

Integrirana, lahko tudi **simetrična** delitev vlog: partnerja oziroma družinski člani in članice si delo in odgovornost v družini enakomerno razdelijo. K tej delitvi so pripomogli naslednji procesi: večja geografska in socialna **mobilnost** ter s tem povezan manjši vpliv (tradicionalnega) sorodstva; večja **možnost razveze** zakonske zveze; zvišan **družinski standard**; **kulturne spremembe in spreminjanje vrednot**, tudi v povezavi s prizadevanji feminizma; **spreminjanje zakonodaje**, kar moškim daje večjo možnost prevzemanja družinskih nalog; večji delež **zaposlenih** žensk; večja **ekonomska samostojnost** in bolj izenačen **družbeni položaj žensk v primerjavi z moškimi** ...

Oblike družin glede na število ljudi, ki živijo v skupnosti: **jedrna** (nuklearna) družina, **razširjena** družina, **velika** družina, **enostarševska** družina, **reorganizirana** družina, **modificirana razširjena** družina, komunske oblike družbenega življenja ...

Vzroki za razveze (ločitve) zakonskih zvez/strukturno dezorganizacijo družin: **spremenjena socialna funkcija** zakonske zveze; večja **družbena sprejemljivost** razvez; **drugačna pričakovanja** od zakonske zveze; **spremenjen družbeni položaj/ekonomska samostojnost žensk**; **višji življenjski standard**; **manjši vpliv sorodstvenih vezi**; razveza je postala razmeroma preprost postopek; spremenjene vrednote – živeti skupaj brez sklenjene zakonske zveze ali razvezati se ni več dojet kot kršenje družbenih norm in stigmatizirano; zakonska zveza zaradi zaposlitve obeh partnerjev izgublja ekonomsko podlag ...

Možnosti, ki blažijo negativne posledice razveze za otroka: posledice so tem manjše, **čim manjša je konfliktnost** med staršema; če se ohranjajo **trdne vezi med otrokom in drugimi bližnjimi sorodniki**; če otrok **ni edinec**; če otrok tudi po razvezi ohranja **pogoste stike z obema staršema** ...

Značilnosti današnjega družinskega življenja v Sloveniji: **raznovrstnost** družinskih oblik in načinov življenja; **naraščanje števila razvez** zakonske zveze; **povečevanje števila enostarševskih družin**; **povečevanje števila reorganiziranih družin**; **podaljševanje obdobja prehoda iz družine staršev v lastno družino**, **manj otrok-kriza družine**,

Razlogi za nasilje v družini: rastočo **privatizacijo** družinskega življenja; družbeno **izoliranost** sodobnih jedrnih družin (čustveni pritisk, stres, konfliktna medosebna razmerja, premalo sorodniške podpore itd.); visoko raven **tolerance do nasilja** v zasebnosti ...

RELIGIJA

Sestavine religije so: **religijska** (verska) **pripoved**, **obredi** (versko ravnanje), **verske dogme**, **verski simboli**, **versko doživetje**, **etnična razsežnost religij** (religijska/verska etika)

Religijska pripoved vsebuje simbolno, pogosto tudi mitološko **razlago** nastanka in razvoja stvarnosti, vključuje verske dogme, norme itd. Nekatere religije jo poznajo v **obliki svetih besedil**, kakršno je Sveto pismo v krščanstvu ali Koran v islamu, druge v obliki **ustnega izročila**.

Verska etika vsebuje nauk in določila o **moralno pravem**, dobrem in **moralno nepravem**, slabem

ravnanju, pogosto pa tudi **idejo povračila**: »nagrado« za dobra dejanja in kazen za slaba.

Funkcije obredov ali ritualov: ljudje z obredi **vzpostavljajo odnos z »nadnaravnim«**, kar vključuje čaščenje, zahvaljevanje, prošnje za pomoč itd.; poskušajo dati dogodkom, ki jih imajo za pomembne, prelomne itd. pečat nečesa **vzvišenega, izjemnega**, pa tudi **obvladanega**; v skupinskih obredih se ustvarjajo občutki povezanosti, pripadnosti širši skupnosti itd., obredi tako delujejo povezovalno (**integrativno**).

Družbene funkcije religije: **legitimacijska, osmišljevalna, kompenzacijska, integracijska** (povezovalna), **socialno-nadzorna** (etnična)

Kompenzacijska funkcija religije: religija s svojimi predstavami o onostranskem življenju blaži različne stiske, ki jih doživljajo ljudje, daje upanje, da bo »dobro poplačano in slabo kaznovano«, itd.

Legitimacijsko funkcijo religije: religija upravičuje in opravičuje obstoječi družbeni red, družbeno neenakost itd. kot npr. izraz »božje volje« itd.

Integracijski (povezovalni) funkciji religije: V skladu s funkcionalistično teorijo naj bi religija takšno vlogo opravljala zato, ker ima enoten sistem vrednot, krepi skupne družbene vrednote in norme ter vzpodbuja družbeno solidarnost. Nekateri sociologi dvomijo o funkcionalistični razlagi funkcije religije: Ti sociologi dokazujejo, da neka konkretna religija ne more delovati integracijsko v **modernih**

multikulturalnih družbah; religije lahko v modernih družbah delujejo celo razdiralno, **dezintegrativno**.

Religija z **enotnim sistemom vrednot in enotnim pogledom na delovanje družbe povezuje** različne skupine, sloje v družbi in spodbuja družbeno solidarnost; **osmišlja neželene**, frustrirajoče **dogodke**, ki bi lahko omajali družbeni red.

Po McGeejevi tipologiji: Budizem - **etična** religija (lahko tudi sistem abstraktnih idealov); krščanstvo, islam – **teistični (monoteistični)** religiji

Značilnosti monoteistične religije (po McGeeju): verovanje v enega boga; institucionaliziranost in organiziranost religij; imajo profesionalne verske voditelje; temeljijo na svetih knjigah ...

Po Durkheimu je za religijo bistveno **razločevanje med svetim in posvetnim**. Durkheim poudarja predvsem **integracijsko** funkcijo religije: religija krepi skupne družbene vrednote in norme, tako pa spodbuja družbeno solidarnost, spoštovanje svetega dejansko pomeni priznavanje in sprejemanje družbenih dolžnosti in obveznosti.

V religijah se »sveto« kaže kot nekaj **izjemnega**, nevsakdanjega itd., ki pri verujočih **vzbuja spoštovanje**, pa tudi **strah**. V človeku lahko vzbudi tudi **občutke lastne majhnosti**, nezadostnosti itd.. »Posvetno« je **običajno**, vsakdanje in poznano. »sveto« z vidika neke religije je lahko: **kraj** oziroma mesto (npr. Meka, Jeruzalem), **predmet** (npr. kruh, vino pri krščanski maši, svete knjige, posoda), **žival** (npr. sveta krava v Indiji), **oseba** (npr. Jezus, Mohamed), **zgradbe** (npr. cerkev, sinagoga)

Sekularizacija ali laizacija je prevladovanje **posvetnega** načina življenja **nad religijskim** ali **zmanjševanje vloge religije** in religioznih organizacij v družbenem življenju (politiki, gospodarstvu itd.).

Vidiki sekulariziranosti modernih družb: odnos med državo in verskimi skupnostmi, kar se kaže v ločitvi države in verskih skupnosti: verske skupnosti se ne vpletajo v politiko, država pa zagotavlja svobodo veroizpovedi in njihovo svobodno delovanje; **odnos posameznikov/posameznic do religijskih organizacij** (npr. cerkve) in njihovih **naukov**: značilna je večja avtonomija posameznikov/posameznic, katerih verovanje se nujno ne ujema z uradnimi nauki verskih institucij; **družbene funkcije religije**: v modernih družbah so se te minimalizirale; **odnos do verske prakse**: kaže se npr. v manjšem obiskovanju verskih obredov, neizpolnjevanju verskih dolžnosti; **upad religioznosti** med prebivalstvom in neupoštevanje religioznih norm v vsakdanjem življenju; **svobodna izbira** religioznih usmeritev in potrošniški odnos do religijskih organizacij; uveljavljanje **verskega pluralizma**; zmanjševanje/izginjanje integracijske, kompenzacijske, legitimacijske funkcije religije; **nepoznavanje in/ali nesprejemanje** tradicionalnih verskih predstav in naukov ...

Revitalizacija religije: **ljudska religioznost, nova religiozna gibanja**, sekularne religije in religioznosti, zlasti **civilna religija in verski fundamentalizem**.

Civilna religija **deluje podobno** kakor »klasična« religija: deluje **integracijsko**; **vsebuje mite** (podobno religijski pripovedi); povezana je z nekim ravnanjem, **čaščenjem ljudi in/ali objektov** (čaščenje državnih simbolov in praznikov, selektivno uporabo religioznih simbolov v sicer sekularnem političnem življenju itd; podobnost z obredi); **vzbuja čustvene odzive** (podobne verskemu doživljanju); ljudem, predmetom itd. se pripisuje **sveti pomen** (delujejo kot verski simboli); sakralizacijo naroda; komunizem kot politično ideologijo

Fundamentalizem so **konservativne religijske doktrine, gibanja in skupine**. Usmerjene so **proti moderni družbi** in se zavzemajo za **preureditev družbe** v skladu z njihovimi verskimi nazori. **Krščanskim in islamskim fundamentalizem** sta usmerjena proti modernizaciji, vendar se krščanski sooča z »lastno« **modernizacijo**, medtem ko je bila modernizacija islamskemu svetu **delno vsiljena s kolonizacijo** in danes z globalizacijo.

Nova religijska gibanja pogosto **izhajajo** iz verskih tradicij, vendar je novost v tem, da **izbirajo, predelujejo in kombinirajo** različne verske tradicije. Nekateri pa se **ne opirajo** na prejšnje tradicije.

Upadanje religioznosti in obiskovanja verskih obredov se pokaže v **sedemdesetih letih, povečevanje** obojega nastopi že v **osemdesetih letih**, zato na religioznem področju kljub družbeni transformaciji v devetdesetih letih ni večjih sprememb. **Dejavnejša vloga Cerkve v gospodarstvu, politiki, šolstvu, medijih ...**

Delež religioznih žensk je višji od deleža moških; več vernosti je pri **nižjih** družbenih slojih

Značilnosti cerkve kot religijske organizacije: visoka stopnja **organiziranosti** in **hierarhija**; stalna in profesionalizirana **duhovščina**; **številno članstvo** iz vseh socialnih slojev; **avtoritarna interpretacija** svetih besedil. **Religijski (verski) pluralizem** pomeni **soobstoj različnih religij** v družbi.

Vpliv protestantizma na nastanek evropskega kapitalizma: Po Webrovih ugotovitvah je bil to **vpliv protestantske etike na ekonomsko dejavnost ljudi**. Protestantizem s svojim naukom o predestinaciji povzroča religiozno negotovost, ta pa se blaži s **sistematično in vztrajno** ekonomsko dejavnostjo, to je s **trdim poklicnim delom** in s **ponovnim investiranjem ustvarjenega bogastva**. Tako protestantska etika vpliva na nastanek kapitalizma, ki temelji na **sistematičnem ustvarjanju dobička**.

Max Weber za povezovanje protestantske etike z urejenostjo sveta/nastankom kapitalizma uporabi: **nauk o predestinaciji**, ideje o **etiki poklica, asketizmu in samodisciplini**. To podpira **sistematično ustvarjanje dobička**, njegovo **reinvestiranje, racionalnost in odgovoren odnos do dela**.

Tipi religijskih organizacij: cerkev, sekta, kult, denominacija

Razlike med cerkvijo ter sektami in kulti: cerkev je **večja**; je močno organizirana; zanjo je značilna **profesionalizacija**; je hierarhično urejena in vodena; je birokratizirana; razširjena je na večino prebivalstva iz vseh slojev družbe; deluje na **različnih področjih** (ne le religioznih); je zato močno vpeta v družbeno okolje ...

Značilnosti denominacije: organiziranost na nižji ravni od cerkvene; **številno članstvo**, podobno kakor v cerkvi, prevladujejo formalni odnosi; več posameznikovega delovanja kakor v cerkvi; **demokratski nadzor** nad verskimi funkcionarji; značilne so predvsem za **protestantizem**; geografsko so zelo razširjene v **ZDA**; prilagodljivost sekularizirani družbi ...

ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

Odklonsko ravnanje je vsako ravnanje, delovanje, ki **krši družbene norme** in tako odstopa od pričakovanj neke družbe ali družbene skupine.

Konformno vedenje je v skladu s **pravili, pričakovanji, družbenimi normami** družbe in/ali družbene skupine, ki ji posameznik/posameznica pripada.

Kriminal je delovanje, ki krši pomembne **formalne** družbene norme in tako ogroža družbeni red.

Opredelevanje odklonskega vedenja je **družbeno in kulturno pogojeno od tega: kje, v kateri družbi se je zgodilo; kdaj se je zgodilo; kdo je storilec; od konkretne situacije**.

Odklonskost z vidika teorije etiketiranja: teorijo etiketiranja zanima predvsem **proces označevanja, odklonsko** vedenje je tisto, ki ga nosilci družbenega nadzora opredeljujejo kot odklonsko ali **objektivne odklonskosti torej ni** – gre za **okoliščine**, v katerih je neko dejanje označeno kot odklonsko, v nekaterih drugih pa ne. Kot odklonski so po tej teoriji največkrat označeni predstavniki **nižjih socialnih slojev, predstavniki etničnih, rasnih in drugih manjšin**.

Ko odklonskost še **ni odkrita**, gre za **primarno odklonskost**; do nje lahko pride iz različnih razlogov; vsi smo primarno kdaj odklonski. **Sekundarna odklonskost** je takrat, ko dejanje temelji na **predhodni označitvi** dejanja kot odklonskega, ljudje so dojeti kot odklonski. To razlikovanje poudarja **teorija označevanja** (etiketiranja).

Znanstvena odkritja so veljala za odklonska zato, ker so pomenila **odklon od prevladujočih pogledov**, rušila so dotedanje poglede na svet in oblikovala novo miselno podobo sveta. V predmodernih družbah so takšna ravnanja pojmovali kot družbeno **nesprejemljiva in nezaželena**, znanstveniki so bili pogosto **negativno sankcionirani**, v modernih družbah so znanstvena odkritja **zaželena**, moderne družbe vzpodbujajo znanstvena odkritja in jih tudi **pozitivno sankcionirajo**.

Načini doseganja konformnosti: kaznovanje (ali uporaba negativnih sankcij); sama **socializacija**, v kateri posamezniki/posameznice tudi spontano ponotranjijo družbene norme in pričakovanja in se tako naučijo konformnega vedenja; uporabo **pozitivnih sankcij**; konformnost lahko izhaja iz **težnje biti sprejet**, spoštovan član družbe oziroma neke družbene skupine.

Družbena in kulturna določenost dojemanja konformnosti z različnih vidikov: pojmovanje konformnosti se **spreminja s časom**, ker se spreminjajo tudi družbene norme; **pomen družbenega statusa**, starosti, spola itd. osebe (kar pri nekom dojemamo kot konformno vedenje, je lahko pri drugem dojeta kot odklonsko, »dvojna« morala); pomen okoliščin, situacije, v katerih se vedemo na določen način; razlike v pojmovanjih konformnosti med različnimi družbami in družbenimi skupinami ...

Nevtralnost zakona zanika **konfliktna teorija**. Norme, zlasti pravne, postavljajo tisti, ki imajo **družbeno moč**, ti lahko po formalnih poteh, prek zakonodajnih organov, pa tudi prek neformalnih poti (lobiranje) vplivajo na oblikovanje zakonov, opozarja na: selektivno uporabo zakona; da je večji formalni nadzor nad nižjimi družbenimi sloji; na razliko v kriminalu višjih in nižjih družbenih slojev; na kriminal belih ovratnikov ...

Izhodišča konfliktnih (marksističnih) teorij odklonskosti: pri oblikovanju zakonov imajo večjo vlogo posamezniki in skupine z **večjo ekonomsko in politično močjo**, zato zakoni niso izraz vrednotnega konsenza; zakoni se **selektivno** uporabljajo (drugače za podrejene kakor za vladajoče); formalni družbeni nadzor je bolj **usmerjen na pripadnike nižjih družbenih slojev**, rasnih in etničnih manjšin, zato se ti tudi pogosteje znajdejo v zaporu; kriminal nižjih družbenih slojev je **lažje odkriti ... Konkretni primeri, ki kažejo na utemeljenost konfliktnih (marksističnih) razlage odklonskosti:** primeri gospodarskega kriminala, korupcije, davčne utaje, klientelizem

Sorodnost med Durkheimovo (funkcionalistično) in konfliktnimi (marksističnimi) razlagami odklonskosti: Obe razlagi zanimajo **posledice odklonskosti za družbo kot celoto** in manj za posameznika.

Durkheim: **Odklonskost je vir družbenih sprememb, sankcije utrjujejo konformnost.** Kriminalno dejanje in kazen, ki mu sledi, pripomoreta k utrjevanju kolektivne zavesti in tako k družbeni solidarnosti oziroma kaznovanje prepovedanih ravnanj **utrjuje konformnost večine** itd. Odklonskost **omogoča družbene spremembe** oziroma vsaka družbena sprememba se nujno začne z neko vrsto odklonskosti. Anomija je družbeno stanje, ko **pravila nehalo delovati** oziroma ko posamezniki in posameznice obstoječih družbenih norm ne doživljajo kot obvezujočih. Obstoječe vrednote in norme zaradi **hitrih družbenih sprememb niso** več ustrezne, izgubljajo pomen, **sistem novih pa še ni vzpostavljen.**

Po **R. Mertonu** je glavni razlog za odklonsko ravnanje **strukturna napetost** (Do takšnega neskladja pride, ker so po eni strani (materialistične) vrednote splošno sprejete – **vrednotni konsenz**, po drugi strani pa imajo ljudje **različne položaje v družbeni strukturi** (različne statute, družbena neenakost, neenake izhodiščne možnosti), kar tistim z nižjim statusom preprečuje doseganje teh vrednot po legalni poti.); gre za neusklajenost med vrednoto uspeha in možnostmi, da bi to vrednoto dosegli po legalni poti, zato nastopi stanje **anomije**. Pripadniki nižjih družbenih slojev **ne morejo doseči splošno sprejetih ciljev oziroma vrednot** (uspeha) z **družbeno dopustnimi sredstvi** (legalno). Modeli odklonskega ravnanja, ki po teoriji R. Mertona predstavljajo prilagoditev (adaptacijo) strukturni napetosti: **inovatorstvo:** doseganje vrednote uspeha po nelegalni poti (kršenje norm), **ritualizem:** opustitev vrednote uspešnosti, dosledno spoštovanje norm, **ubežništvo:** opustitev ciljev, vrednote uspešnosti in hkrati kršenje norm, **upornišvo:** zavračanje obstoječih vrednot in norm, poskus oblikovanja drugačnih novih.

Po **A. Cohenu** je vzrok za odklonskost v **statusni frustraciji**; ker zlasti mladi fantje družbeno želenih ciljev ne morejo doseči po legalni poti, te cilje zavržejo in oblikujejo **odklonsko subkulturo.**

W. B. Millerjeva teorija ali teorija »zločinske« subkulture.

S **»kriminalom belih ovratnikov«** mislimo na **kazniva dejanja pripadnikov višjih družbenih slojev** (višjega in višjega srednjega sloja), kot npr. utaja davkov, različne oblike korupcije, zloraba službenega položaja za osebne koristi itd. **Kriminal belih ovratnikov je manj formalno nadzorovan od kriminala nižjih družbenih slojev:**

Manj policijskega in sodnega nadzora; pogosto gre za **dejanja, ki jih je težje opredeliti** kot kriminalna; **družbena moč storilcev;** storilci so zaradi svojega družbenega statusa **manj nadzorovani;** storilci si lahko poiščejo in plačajo učinkovito pravno pomoč.

Argumenti zaradi katerih ni mogoče »z gotovostjo trditi, da so nižji razredi precej bolj nagnjeni h kriminaliteti kot višji«: Pripadniki nižjih družbenih slojev in sploh skupine z manjšo družbeno močjo so bolj

izpostavljeni označevanju, da so odklonski.; Pripadniki nižjih družbenih slojev so **bolj nadzorovani** in zato tudi večkrat **odkriti** pri kaznivih dejanjih.; Zakon je formalno res enak za vse, vendar se uporablja **selektivno** ...; Pri oblikovanju zakonov imajo **večji vpliv** posamezniki in skupine z večjo družbeno močjo

Nosilci družbenega nadzora, ki sodelujejo pri uveljavljanju formalnih sankcij v modernih družbah: **policija, sodstvo, centri za socialno delo, psihiatrične ustanove, strokovnjaki, zapori, inšpekcije, šola**

Razlogi, da smo ljudje pripravljeni sprejeti vnaprej določene vzorce vedenja, družbene norme itd.:

ponotranjenje družbenih norm v socializaciji; delovanje **družbenega nadzora**; težnja po **socialni sprejetosti** ...

»Grešni kozli« so **skupine ali posamezniki**, ki jim družba (oblast) **pripiše krivdo** za dejanja, ki jih niso storili.

DELO IN PROSTI ČAS

Avtomatizacija/informacijska/računalniška/kibernetska tehnologija-tehnologijo, pri kateri **človekova navzočnost v proizvodnem procesu ni več nujna**, omeji se na faze načrtovanja in nadzora, **človeka nadomestijo** na mnogih mestih **računalniki** (oz. roboti), **povečuje možnosti ustvarjalnega dela**, povzroča lahko **bifurkacijo delovne sile** (Bifurkacija delovne sile je **delitev delovne sile (polarizacijo)** na manjšo skupino **strokovnjakov** na eni strani in na večjo skupino **nekvalificirane delovne sile** na drugi strani.), omogoči ponovno združevanje doma in delovnega mesta itd.; zahteva več **znanja**; dopušča več **fleksibilnosti** v organizaciji dela; omogoča večji **nadzor** nad delovnim procesom; **osvobaja** od rutinskega dela; vpliva na spremenjen **odnos do dela**

Tudi nova tehnologija zahteva veliko **rutinskega** dela, ustvarjalno delo je omejeno na **maloštevilne** delavce ali: obe tehnologiji povzročata bifurkacijo delovne sile oziroma polarizacijo v poklicni strukturi.

Družbene posledice tehnoloških sprememb: spremembe v **poklicni in izobrazbeni strukturi** zaposlenih; spreminjanje strukture **brezposelnosti**; vpliv na **produktivnost** dela; vpliv na **organizacijo** dela; vpliv na **doživljanje** dela; **skrajšanje delovnega časa**;

Vpliv razvoja tehnologije na poklicno in izobrazbeno strukturo zaposlenih: zvišajo se zahteve po **bolj izobraženi** delovni sili; **izumiranje poklicev** in **nastajanje** novih; **bifurkacija** delovne sile; **razvoj samega izobraževalnega sistema**, pa tudi **podaljševanje** obveznega in neobveznega dela **izobraževanja** posameznika.

Protestantska etika dela: delo je osrednja posameznikova aktivnost in vrednota.

Estetika dela: delo je še vedno cenjeno, če omogoča samostojnost in samoiniciativnost.

Etika prostega časa: prosti čas je osrednja vrednota, želja po prostem času vpliva na izbiro dela.

Razlike med etiko prostega časa in protestantsko delovno etiko, ki asketsko usmerja ljudi v **delo kot bistvo življenja** in ki se mu človek v celoti podreja, da bi dosegel v božjih očeh milost: **delo** v družbah izobilja **ni več smisel** in glavna dejavnost v življenju posameznika; **trošenje zasluženega pridobiva pomen**, medtem ko je protestantska delovna etika obsojala nekoristno porabo časa in materialnih dobrin; iskalci dela **iščejo zanimiva, pestra, ustvarjalna**, čeprav **slabše plačana** dela, kar pomeni, da materialni kazalci uspeha v njihovih očeh niso več najpomembnejši; **študijske napore** prav tako usmerjajo v tisto, kar jih **zanima** in s čimer se **osebnostno razvijajo**; ljudje težijo k večji količini in višji kakovosti **prostega časa** (v njihovem življenju je prosti čas osrednjega pomena);

Marksistična teorija obravnava delo kot **človekovo bistvo**, po katerem se človek najbolj loči od živalskega sveta. Z delom postaja človek ustvarjalen, z njim se potrjuje, ustvarja socialne vezi itd. Prav tako pa ugotavlja, da ima delo številne **negativne** vidike, ki se do skrajnosti udejanjijo v kapitalistični družbi: delavci, ki proizvede ustvarijo, niso njihovi lastniki, ne morejo odločati o svojem delu, celo o samih sebi ne, lastniki jih izkoriščajo, prisiljeni so delati za svoje preživetje, tudi ljudje sami postanejo **blago** na trgu, ki se prodaja za mezdo, odtujeni so **proizvodi dela, delo samo, ljudje med seboj**, prav tako pa ljudje **sami od sebe** oziroma od lastnega bistva; gre za delo **zaradi preživetja, brez odločanja** o proizvodih dela, **brez zadovoljstva** z delom; delo je v kapitalistični družbi **blago**, odvisno od ponudbe in povpraševanja;

Odnos antične družbe do (fizičnega) dela je bil **izrazito negativen**, obravnavali so ga kot **nujno zlo**, dejavnost, ki človeka **zasušnjuje** (Aristotel opredeli sužnje kot govoreče orodje). Cenili so zgolj duhovno ustvarjalnost, ki je bila omejena le na svobodne ljudi.

Razlike med neformalnim in formalnim delom (zaposlitvijo): formalno delo poteka v za to **določenih organizacijah**, neformalno lahko kjer koli; formalnemu delu je **priznan status** dela, neformalnemu ne; formalno delo močno **vpliva** na človekov **socialni status**, neformalno pa ne toliko; formalno delo je **plačano**, neformalno pa ne vedno; iz formalnega dela izvirajo številne **socialne pravice** (pokojninsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje ...), iz neformalnega ne.

»**tehnološki optimizem**« ali »**mit tehnološke spremembe**«: Gre za optimizem, **da bo tehnični napredek namesto rutinskega nizko kvalificiranega dela omogočil ustvarjalno in strokovno delo**.

Razlike med poklicem in profesijo: razlike v **stopnji izobraženosti** (za profesijo višja kakor za poklic); **profesionalna etika** pri profesijah; profesije so bolj utemeljene na **avtoriteti strokovne sodbe/strokovni avtonomiji**; profesionalno delo uživa posebno **podporo, zanimanje in varstvo javnosti**; profesije imajo svojo izoblikovano **profesionalno kulturo** (profesionalna etika, profesionalna združenja); poklici bolj temeljijo na **izkustvu** (veščinah), profesije bolj na teoretskem **znanju**; profesije so bolj pod **nadzorom javnosti**; poklicno delo je bolj **fizično/rutinsko**, profesionalno bolj **umsko/ustvarjalno**; **dostop** do profesij je bolj **omejen**

Profesiji, ki sta tako kakor pravniki dobro organizirani in družbeno vplivni: Zdravniki, novinarji itd.

Nekateri sociologi trdijo, da profesionalna združenja skrbijo predvsem za to, da njihovi člani korektno opravljajo svoje delo, drugi pa kritizirajo združenja, ker naj bi branila predvsem sebične interese svojih članov. **Na katere argumente se opirajo sociologi, ki kritizirajo vlogo profesionalnih združenj?**

- profesionalna združenja svojim članom zagotovijo **visoke nagrade** (plačila, moč, ugled);
- z omejitvami **nadzirajo trg dela**;
- **disciplinirajo** svoje člane;
- **omejujejo javni pogled** v delovanje svoje profesije;
- **ohranjajo vtis o izjemnosti** in nepogrešljivosti svojih profesij

Značilnosti profesionalne kulture:

Praviloma to pomeni, da pripadniki profesije ustanavljajo svoja **profesionalna združenja**, ki člane **povezujejo**, oblikujejo **profesionalno etiko**, presojujejo delovanje članov ipd

Družbeno-ekonomski proces, v katerem je prišlo do razmejitve med delovnim in prostim časom: proces **industrializacije**, lahko tudi **proces nastajanja kapitalistične družbe**

Razlike med zunajdelovnim časom in prostim časom: prosti čas je le **del zunajdelovnega časa**, ko lahko razmeroma **svobodno izbiramo dejavnosti**. Zunajdelovni čas je sicer zapolnjen še z različnimi **obveznostmi**: gospodinjskimi deli, gospodarskim delom na domu, prevozom na delovno mesto, pripravi na delo in drugim.

Značilnosti nevtralnega odnosa med delom in prostim časom (vzorec nevtralnosti): delo in prosti čas **se razlikujeta**; **osrednji pomen** ljudje pripisujejo **prostemu času**; prosti čas preživljajo pretežno **v krogu družine**; pogosto ga porabljajo za **razvedrilo in rekreacijo**; vzorec je značilen za **ljudi z nižjo ali srednjo stopnjo avtonomije** na delovnem mestu; delo **ne omogoča** ljudem **samouresničenja**

Pomembnost zaposlitve: zaposlitev predstavlja **glavni vir dohodkov**; zaposlitev ima pomemben **vpliv na družbeni status**; iz zaposlitve izhajajo nekatere pomembne **socialne pravice**, ki zagotavljajo **socialno varnost** (zdravstveno zavarovanje, nadomestilo za brezposelnost, pokojninsko zavarovanje in druge); zaposlitev pomeni **socialno vključenost** (občutek pripadnosti, druženje, informiranost); zaposlitev je **vir poklicne identitete**

Katero novost v organizaciji dela je prinesel »fordizem«? *Tekoči trak*. Kakšne posledice je imela ta novost na proizvodnjo in porabo dobrin?

- **množično** proizvodnjo **standardiziranih** izdelkov,
- **množični trg**,

- **cenenost izdelkov** in
- **zniževanje stroškov** proizvodnje.

Gre za **znanstveno organizacijo dela** (taylorizem, lahko tudi fordizem), značilna je za mehanizirano oziroma rutinsko tehnologijo, lahko tudi tekoči trak, **Odnos do dela in doživljanje dela ob uporabi rutinske tehnologije:** Značilen je **instrumentalni odnos** do dela (1 točka), delo je zgolj sredstvo za doseganje, zadovoljevanje drugih potreb, ciljev, gre za odtujen odnos do dela (alienacija), delavec se v delu ne potrjuje

Instrumentalni odnos do dela je pojmovanje in doživljanje dela kot sredstva za doseganje drugih ciljev. To pomeni predvsem, da ljudje želijo zaslužiti dovolj denarja, s katerim si zagotovijo druge dobrine.

Taylorizem: znanstvena organizacija dela, stroga in natančna razdelitev delovnih operacij (tehnična delitev dela), ločenost izvajanja, načrtovanja in nadzora itd.

Fordizem: taylorizem dopolnjen s tekočim trakom, množična proizvodnja standardnih izdelkov.

Organizacija dela, pri kateri je delavec »zgolj pritiklina stroja«, ima mnoge negativne posledice.

Kako se poskušajo v sodobnih industrijskih organizacijah izogniti tem negativnim posledicam?

Obogatitev delovnih nalog (povezovanje več delovnih opravil in skrb za kakovost); oblikovanje **majhnih delovnih skupin, rotacija** na delovnih mestih itd.

Pri **registrirani brezposelnosti** štejemo med brezposelne vse, ki so **prijavljeni na ustreznih zavodih** oziroma institucijah ali pa **prejemajo denarna nadomestila**, po **metodi ILO** pa se brezposelnost ugotavlja z **anketiranjem** in med brezposelne uvršča tiste, ki so **brez plačane zaposlitve**, so (v dveh tednih) **pripravljeni začeti opravljati neko plačano delo**, so (v zadnjih štirih tednih) **aktivno iskali delo** ali **čakajo, da začnejo delo**.

Posledice brezposelnosti za življenje posameznika: materialna ogroženost, socialno zapostavljenost, občutek nekoristnosti, psihično nestabilnost, socialno izključenost.

Vzroki za naraščanje brezposelnosti v Sloveniji konec osemdesetih in v devetdesetih letih 20. Stoletja: **gospodarsko krizo**, povezano s prehodom v tržno gospodarstvo; **izgubo trga** z območja nekdanje Jugoslavije, **nizko konkurenčnost** delovno intenzivnih podjetij na svetovnem trgu; **zakonodajo**, ki je odpravila obdobje varne zaposlitve; problem **izobrazbene strukture** prebivalcev Slovenije; **zmanjševanje moči sindikatov**; **globalizacijo** gospodarstva.

Ukrepi države za blažitev posledic brezposelnosti: denarne pomoči: nadomestilo za brezposelnost, otroški dodatek, subvencije itd.; **javna dela**; **izobraževanje in prekvalifikacijo** brezposelnih oseb; ukrepe za **zaposlovanje invalidov**

Pogostejše brezposelni: iskalci prve zaposlitve, starejše osebe, invalidi, priseljenci, nizko kvalificirane osebe

Sezonska brezposelnost je **posledica nihanja v proizvodnji**, lahko je vezana na **letni čas** (kmetijstvo, turizem itd.). **Podjetja se prilagodijo** temu nihanju z najemanjem in odpuščanjem delavcev in delavk.

Vzroki strukturne brezposelnosti: tehnološki razvoj, globalizacija, politične spremembe v neki družbi

Delo v predindustrijskih družbah in delo v industrijskih družbah: področja dejavnosti (primarni, sekundarni sektor); **tehnologij** (obratna v predindustrijskih družbah, mehanska, rutinska v industrijskih); **prostora dela** (v okviru družinskih skupnosti; v industrijskih obratih); **časa dela** (delo, vezano na letne čase, vremenske razmere; delo, ki je organizirano določen začetek, trajanje delovnega dneva); **razmerja med delom in prostim časom**

Temeljni cilj sindikata je **(ekonomska) zaščita zaposlenih**, sredstvi za doseg cilja pa sta **kolektivno pogajanje** in **stavka**.

Vzroki za upad članstva v sindikatih v gospodarsko razvitih (post)industrijskih družbah: večji del zahtev delavcev je že **zakonsko urejen** (delovni čas, pravice iz dela itd.); sindikalna organiziranost naj bi bila bolj ustrezna za zaposlene v **sekundarnem sektorju** manj za zaposlene v terciarnem sektorju; sindikati v boju za zahteve delavcev pogosto **niso bili uspešni**.

sezonska brezposelnost, **frikcijska** brezposelnost, **strukturna** brezposelnost, **ciklična** brezposelnost.

Kateri družbeni procesi so omogočili povečanje prostega časa in razcvet potrošništva? • tehnološki razvoj in z njim povečana produktivnost, • skrajševanje delovnega časa, • rast življenjskega standarda zaposlenih, • globalizacija (večja ponudba različnih izdelkov itd.), • vpliv množičnih medijev (oglaševanje), • vloga in zahteve sindikatov, • spremembe vrednot

Kako neomarksistični sociologi kritizirajo preživljanje prostega časa v sodobnih ekonomsko visoko razvitih družbah? • **pasivnost** ne le pri delu, ampak tudi v potrošnji; • **lažne potrebe**, ki jih vsiljujejo mediji pod nadzorom vladajočih struktur

S katerimi argumenti nekateri sociologi zavračajo neomarksistično kritiko? • posamezniki **niso le pasivni** potrošniki; • **aktivno izbiranje** iz ponudbe izdelkov in množične zabave; • aktivno **ustvarjanje lastne identitete**.

S katerim sociološkim pojmom označujemo odnos do dela, ko delavci vidijo svoje delo le kot vir zaslužka?
Instrumentalni odnos do dela

Katera dva vzorca odnosa med delom in prostim časom sta značilna za delavce, ki svoje delo vidijo le kot vir zaslužka za »dobro življenje«? • **vzorec nevtralnosti** (osrednji pomen prostega časa, ki je povezan z družinskim življenjem; delo je pomembno le zaradi plačila), • **vzorec opozicionalnosti** (sovražen odnos do dela, prosti čas kot počitek in ukvarjanje s stvarmi, ki se razlikujejo od poklicnega dela).

Nekateri sociologi pojasnjujejo razlike med spoloma v preživljanju prostega časa s spolno diferencirano socializacijo. Na kaj mislijo s tem pojmom? Deklice in dečki se v procesu socializacije učijo spolno specifičnih vlog.

ZNANOST

Znanost je **celota znanja na nekem področju**, upošteva **načela znanstvenega raziskovanja**, pridobljeno je z **znanstvenimi metodami**, je **teoretsko osmišljeno**

Institucionalizacija znanosti se pojavi **v 19. stoletju**.

Z institucionalizacijo znanosti se je oblikovala **posebna znanstvena skupnost**, ki je vzpostavila poseben **sistem norm in vrednot, načinov komunikacije in socialnih stikov** med znanstveniki. Znanstvenik je postal poklic.

Avtonomnost znanosti- to pomeni, da znanost ne bi smela biti v službi politike, vojske, države itd. Ta norma je pogosto kršena zaradi **strateškega pomena znanosti** za posamezne države, zato pride do kolonizacije znanosti s strani politike, vojske in ekonomije. Avtonomnost znanosti je omejena tudi zaradi **komercializacije znanosti**.

Druge norme so še univerzalizem, nepristranost in organiziran skepticizem

Omejitev eksperimenta so vezane: na **etične probleme** (eksperiment ne sme pustiti posledic na raziskovancih); na **manjšo možnost posploševanja**; na **problem objektivnosti** (včasih na rezultate vpliva situacija)

Znanstvenik mora biti **kritičen** do postopkov in rezultatov svojega dela, **pošten** pri prikazovanju

znanstvenih rezultatov. Na eni strani mora **predvideti možne zlorabe** njegovih spoznanj in prevzeti družbeno odgovornost, po drugi strani pa pogosto **nima možnosti vplivanja** na uporabo spoznanj (npr. atomska bomba, kloniranje itd.).

Obdobje začetka moderne znanosti: 16. Stoletje

Družbene okoliščine, ki so vplivale na razvoj moderne znanosti: **spremenjen odnos** do sveta oziroma do narave/človek kot gospodar narave; zgodnji kapitalizem; **ideje protestantizma** (dejavno poseganje v naravo kot temelj za razvoj); **nove spoznavne metode**/eksperimentiranje v znanosti; **profesionalizacija znanosti** in oblikovanje znanstvene skupnosti

Praktična funkcija znanosti/vpliv znanosti na gospodarski razvoj družbe.

Družbene funkcije znanosti: **spoznavno funkcijo**; **razsojanje v družbenih procesih**/utemeljevanje družbenih odločitev; **oblikovanje in utrjevanje kulturnih vzorcev**.

Etična dilema, ki se nanaša na **uporabo znanstvenih spoznanj**: **spoštovanje človekovih pravic**, spoštovanje **etičnih raziskovalnih standardov** pri prikazovanju/objavljanju izsledkov, etične dileme glede **možnosti uporabe znanstvenih spoznanj** v gospodarskem in političnem odločanju itd.

Druga etična dilema, s katero se znanost prav tako srečuje in jo mora v raziskovanju upoštevati: **Etična vprašanja, ki so povezana z raziskovanjem** (izbor raziskovalnih problemov, možnosti uporabe posameznih metod, odnos med raziskovalci in raziskovalnim problemom).

Subjektivna zaloga znanja je znanje, ki si ga je pridobil in z njim razpolaga posameznik.

Družbena zaloga znanja je znanje, s katerim razpolaga neka družba (vsi posamezniki v njej) v določenem zgodovinskem času in prostoru.

Družbena zaloga znanja je neprimerno obsežnejša kot subjektivna zaloga znanja, tj. znanja katerega koli posameznika.

Značilnosti pridobivanja in oblikovanja znanstvenih spoznanj: Uporaba posebnih metod: znanstvena spoznanja so pridobljena z uporabo posebnih metod, pri čemer raziskovalci opišejo ne samo pridobljeno spoznanje, ampak tudi metodo(e), pot, s katero in po kateri so prišli do neke ugotovitve.; Upoštevanje načel znanstvenega spoznanja: pridobivanje znanstvenih spoznanj upošteva načela objektivnosti, veljavnosti, zanesljivosti, preverljivosti itd.; Sistematičnost in organiziranost: znanstveno spoznavanje teži k povezovanju znanj. • Natančnost: znanstvene ugotovitve morajo biti natančno formulirane.; Začrtana meja znanja: jasno mora biti, kdaj in pri katerih pogojih veljajo neka spoznanja, trditve, ugotovitve, zakonitost.

Druge družbene funkcije znanosti poleg spoznavne: praktična funkcija znanosti, kulturološka funkcija znanosti

Etične zahteve, ki jih morajo upoštevati raziskovalci pri svojem delu, tj. v procesu raziskovanja.: upoštevanje pravic objekta raziskovanja (prepreči psihične in fizične zlorabe objekta raziskovanja); sledenje najvišjim raziskovalnim standardom; poštenost pri prikazovanju znanstvenih rezultatov

Kako je mogoče utemeljiti stališče, da znanstveniki ne morejo biti odgovorni za uporabo znanstvenih spoznanj?

- Znanstveniki raziskujejo problem in iščejo resnico, ne morejo pa biti odgovorni za to, kako se bodo njihove ugotovitve praktično uporabile.;
- Znanstvenik opravlja svoj poklic.;
- Znanstvene ugotovitve so z vidika uporabe nevtralne, uporabiti jih je mogoče tako ali drugače.;

- Znanstveniki ne morejo vedeti vnaprej, kakšna bo uporaba njihovih spoznanj.;
- Znanstveniki nimajo družbene moči, da bi na to vplivali.;
- Ko je dosežena neka stopnja v razvoju znanosti in je zaznan neki problem, ga bo prej ali slej nekdo raziskal.

Ekosfera je **naravno okolje**, deluje po lastnih zakonitostih, tudi človek je del tega okolja in od njega na različne načine odvisen.

Sociotekhnosfera je s **človekovo dejavnostjo ustvarjen umetni svet** (kulturni ekosistem, materialni objekti, stavbe itd.)

Med ekosfero in sociotekhnosfero nastaja konflikt. Konflikt je posledica tega, da sistema delujeta **po različnih načelih**: ekosistem deluje **ciklično**, krožno (ni odpadkov) in **konservativno**, počasne spremembe, evolucija; sociotekhnosfera deluje po **linearnem načelu**, vsi proizvodi in procesi se na koncu iztečejo v odpadke, gre za **hitre spremembe, rast**.

Strokovna študija, ki je v 20. stoletju prva resno opozorila na različne vidike ekološke krize: Meje rasti
Ugotovitve iz te študije: omejen **prostor**; omejene količine **naravnih virov** (surovin, virov energije); omejene **samočistilne zmogljivosti** okolja (kopičenje odpadkov, ki jih narava ne more absorbirati); problem hitrega **naraščanja prebivalstva**; vera v **nujnost stalne gospodarske rasti** kot pogoja za uspešen razvoj človeštva; **omejenost** razpoložljivih **naravnih (energetskih) virov**; **emisija škodljivih snovi in odpadkov** ob hkratni omejeni absorpcijski sposobnosti narave; naraščajoča **nevarnost nesreč**, ki so posledica človekovih posegov.

Zakaj je industrijski način proizvodnje temeljni vzrok sedanje ekološke krize? Industrializacija je vezana na **eksponencialno rast**, ki povzroča pretirano izkoriščanje **neobnovljivih virov**, zaradi nenehne **razširjene reprodukcije** in pospešene **rasti prebivalstva**.

Koncept reševanja ekološke krize: Gre za model »stacionarne ravnovesne ekonomije« ali obstojne družbe, ki ugotavlja, da nobena trajna rast ni mogoča, gre za prehod od rasti k ravnovesju, človek se bo moral omejiti v svojih potrebah, nadomestiti neobnovljive vire energije z obnovljivimi itd.

Ukrepi modernih industrijskih držav za ublažitev posledic ekološke krize: uvajanje čistilnih naprav; ločeno zbiranje odpadkov in ponovna predelava (reciklaža) posameznih odpadkov; omejevanje uporabe (kemičnih) gnojil v kmetijstvu; skrb za čisto podtalnico

Razlaga vzrokov ekološke krize: poudarjanje pomena **antropološkega** dejavnika, to je iskanje vzrokov ekološke krize v samem bistvu človeka, v njegovi sposobnosti, da drugače od živali **izumlja in izdeluje orodje**, kopiči izkušnje in jih prenaša na naslednje generacije, poskuša **prilagoditi naravo svojim potrebam** itd.

Ostale razlage vzrokov ekološke krize: povezovanje ekološke krize z **židovsko-krščansko tradicijo** (človek kot gospodar narave, antropocentrizem); **modernizacijo/industrializacijo** kot glavni vzrok ekološke krize, kajti šele z nastopom moderne dobe se začne eksponencialna rast izkoriščanja neobnovljivih virov, nenehna razširjena reprodukcija, pospešena rast prebivalstva itd.

Globalni ekološki problemi: segrevanje ozračja in spreminjanje podnebja; tanjšanje ozonske plasti; izumiranje rastlinskih in živalskih vrst (zmanjševanje biotske raznovrstnosti)

K čemu zavezuje države kjotski protokol iz leta 1997 in zakaj bo ta cilj težko doseči? Zavezuje jih k **zmanjševanju emisij toplogrednih plinov**; ta cilj bo težko doseči, ker se kjotskemu protokolu **upirajo ZDA**, ki so eden največjih onesnaževalcev s toplogrednimi plini

Značilnosti avtonomne ekološke etike: Avtonomna ekološka etika zahteva **spoštovanje** narave; poudarja **pravice in dostojanstvo** vseh živih bitij in narave nasploh, ne samo človeka; človek je sestavni del narave in bi se moral odreči antropocentrizmu itd.

Ekološki etiki: avtonomno in heteronomno/instrumentalno/pragmatično etiko.

Ekološki problemi v Sloveniji: umiranje gozdov, onesnaženost voda, zraka, podtalnice, izginjanje kmetijskih površin, naraščanje prometa, naraščajoča industrializacija z zastarelo tehnologijo, onesnaževanje kmetijskih površin s pesticidi, gradnja avtocest itd.

Značilnosti človeka kot vrste, ki že po svoji naravi povzroča ekološke krize: Človek je **sposoben izumljati in izdelovati orodje**, s čimer se bistveno povečuje možnost poseganja v naravno okolje. Človek je sposoben kopičiti izkušnje in jih prenašati na potomce.; Človek je **sposoben gospodovati naravi** in jo ob »predelavi«
prilagajati svojim potrebam.; Človekove **potrebe se nenehno večajo**.; Stalno **narašča tudi raznovrstnost človekovih potreb**.

Poskusi povezovanja sedanje ekološke krize z židovsko-krščansko tradicijo: Židovsko-krščanska tradicija naj bi vsebovala **antropocentrizem**, kar pomeni, da je **človek** postavljen v **središče sveta**, je **gospodar narave** in **vse obstaja le zaradi človeka**.

Bistvene značilnosti ekološko-etičnega odnosa do narave, ki v nasprotju z antropocentrizmom **poudarja spoštljiv odnos do narave**. Človek ni središče sveta, ampak je le del narave.

Začetek sistematičnega raziskovanja kakovosti življenja in vpliv na to: Po drugi svetovni vojni. Na to so vplivali: gospodarski razvoj in tehnološke spremembe ter uveljavljanje človekovih pravic

Področja in kazalci, ki jih upoštevajo raziskovalci, ko opredeljujejo življenjsko raven: prehrana, kazalec: poraba proteinov in kalorij na prebivalca; zdravje, kazalci: delež smrtnosti otrok, dostop do zdravstvene oskrbe itd.; izobrazba, kazalci: delež otrok na posameznih stopnjah šolanja, število učencev na učitelja itd.; prosti čas in rekreacija, kazalci: število dni prostega časa na prebivalca na leto, število radijskih in TV-sprejemnikov na 1000 prebivalcev, število dnevnih časopisov na 1000 prebivalcev itd.; **varnost**, kazalci: **delež nasilnih smrti** na milijon prebivalcev, **delež prebivalcev, ki so zajeti v različna zavarovanja** za primer brezposelnosti, bolezni in starosti, itd.; **neporabljeni dohodek**, kazalec: delež dohodka, ki ostane, ko so temeljne potrebe zadovoljene

**Zakaj je pojem »kakovost življenja«
širši od pojma »življenjska raven«?** Širši je, ker vključuje tudi potrebe, ki jih je mogoče zadovoljiti z medosebnimi in družbenimi odnosi, ker upošteva subjektivno presojo in ker upošteva tudi spreminjanje posameznikovega življenja v okviru življenjskega poteka.

Raziskovalec Allardt je analiziral kakovost življenja glede na naslednje razsežnosti:

- **»imeti«**, kar vključuje **objektivne mere življenjske ravni** in **subjektivno zadovoljstvo** z življenjskimi danostmi (zadovoljenost materialnih in nekaterih nematerialnih potreb);
- **»ljubiti«**, kar vključuje **zadovoljevanje societalnih potreb** oziroma odnose z drugimi in zadovoljstvo z njimi;
- **»biti«**, kar vključuje zadovoljitev **potrebe po osebnem razvoju** ali samoaktualizaciji

Indeks človekovega razvoja vključuje naslednje kazalce:

- **zdravje** (pričakovana dolžina življenja),
- **izobrazba** (stopnja pismenosti in vpisni količnik osnovnega, srednjega in visokega šolanja) in
- **življenjski standard** (bruto domači proizvod po kupni moči) (navedejo lahko tudi dohodek)